

RELIGIE

Paul Cortois & Guido Vanheeswijck (red.), *Religie onder kritiek. De plaats van religie in de seculiere samenleving*. Leuven, Acco, 2016, 207 p., ISBN 9789462927674, 32 €

Deze bundel is opgedragen aan twee emeriti van het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte te Leuven. André Cloots en Martin Moors doceerden jarenlang metafysica en godsdienstfilosofie aan dat instituut, tot groot wijsgerig genoegen van hun studenten. Ze leveren de eerste en laatste bijdrage aan dit boek, telkens een bewerking van hun afscheidsrede. André Cloots biedt in ‘Wat heeft moderniteit met de godsdienst gedaan?’ een oorspronkelijke en genuanceerde reconstructie van de relatie tussen moderniteit en godsdienst. Het is namelijk niet zo dat de moderniteit simpelweg de godsdienst afschafte. Moderniteit en godsdienst staan niet tegenover elkaar, zoals lang geleden werd gedacht, maar hebben elkaar hun eigen respectieve vorm gegeven. Er bestaat dus een modern christendom net als een christelijke moderniteit. Secularisatie is daarom eigen aan de geschiedenis van het christendom én de Westerse cultuur en niet, zoals lange tijd gedacht, een vanuit vrijzinnige hoek georkestreerde aanval op het christendom. Dit heeft belangrijke implicaties, namelijk dat vrijzinnigheid, wetenschap, democratie enz. geen vijanden van het christendom hoeven te zijn, maar inherent deel uitmaken van een cultuur die radicaal is getekend door het christendom. Het heeft dan ook geen enkele zin om de Westerse cultuur als een neutraal gegeven te beschouwen waarbij het christendom een louter historische aberratie betekende. Martin Moors vraagt zich in ‘Religie onder kritiek: *so what?*’ af in hoeverre kritiek op de religieuze praxis niet veelal kritiek op de religieuze denkbeelden betreft. Ook hiervan zijn de implicaties belangrijk. De kritiek op de religieuze praxis zou immers daardoor net religieuze praxis worden, omdat die praxis precies bestaat in het doortastend bekritisieren van godsbeelden, om zoals Eckhart, God te bidden ons van God te bevrijden.

Op die manier zetten de ‘luikartikels’ ineens de toon: de nogal wijd verspreide notie dat de moderniteit de historische afschaffing van de religie behelst – of dat toch móet behelzen omdat religie bijvoorbeeld louter gevolg van onwetendheid en bron van geweld is – is minstens ongenueerd en wellicht zelfs helemaal fout. Wanneer dat dan niet het geval is en wanneer het christendom dan toch nog een rol in de moderne samenleving en cultuur speelt, waaruit bestaat die dan? Deze vraag wordt in de andere bijdragen verkend en soms beantwoord.

Naast de inleiding en de beide 'luikartikels' bestaat het boek uit vier secties met bijdragen van collegae, waarvan ik er enkele citeer. De eerste sectie is gewijd aan religie onder moderniteitskritiek, de tweede aan religie onder secularisatiekritiek. Eigenlijk zijn dit uitwerkingen van de vraag van Cloots: wat heeft de moderniteit, meer bepaald de secularisatie, met de religie gedaan? Louis Dupré volgt de moderne en soms koortsige zoektocht naar een zelfverstaan in termen van secularisatie. Het blijft de vraag of antitheïsme en atheïsme, beide soms in zeer 'platte' vorm, daar wel goed aan hebben gedaan. Herman De Dijn gaat nog een stap verder en vraagt zich af of de moderniteit niet aan de wortel zelf lijdt aan een mank zelfverstaan. Op het problematische van dit zelfverstaan wordt verder ingegaan door Donald Loose die, net als Cloots, de wederzijdse beïnvloeding van christendom en seculiere wereld als twee zijden van eenzelfde munt, beschrijft met een duidelijk politiek accent. Ook hier weer een belangwekkende implicatie: het christendom en de Westerse seculiere cultuur zijn niet herleidbaar tot elkaar, maar ook niet te scheiden van elkaar. Guy Vanheeswijck schetst het denken van de secularisatie in drie hoofdlijnen en formuleert meteen ook een antwoord op de vermeende lineariteit die in sommige van die modellen (of sommige van hun vertegenwoordigers) duidelijk meespeelt. Deze antwoorden zijn uiteraard pogingen, geen totalitaire recepten. Vanheeswijck noteert als hoopgevende signalen het – zij dit om niet altijd even bewonderenswaardige motieven – terughalen van een actueel cultuurchristendom ('aggiornamento') en het belang van wat Charles Taylor – de filosoof, niet de dictator – heeft bespeurd in een hedendaags zoeken naar 'subtielere talen', dat is: subtieler dan in de rationalistische, neutralistische, instrumentalistische, enz. vertogen.

In de derde sectie wordt onderzocht wat de beruchte metafysicakritiek heeft ontnomen of bijgedragen aan de religie. William Desmond scheidt eerst de gerechtvaardigde van de triviale kritiek en noteert dan dat de eerste berust op een wezenlijk vertrouwen in tegenstelling tot de arbitrariteit van het wantrouwen bij de laatste. Ignace Verhacq is minder streng voor de metafysicakritiek en gaat te rade bij Heidegger en Charles Péguy, een denker en een dichter, om vanachter de moderne zingevingswaan een zinontvangst ter sprake te brengen.

In een laatste sectie wordt het morele en religieuze subject ter discussie gesteld. Paul Cortois toont hoe een wetenschappelijke, c.q. evolutionaire uitleg van altruïsme niet in staat is op de voor het religieus verhoog wel toegankelijke menselijke waardigheid te openen. Walter van Herck volgt het wedervaren van de betekenissen van geloof, ongeloof en bijgeloof doorheen de geschiedenis.

De bijdragen van Stijn Latré (over autonome en zelfexpressie bij Marcel Gauchet en Charles Taylor), Willem Styfhals (over christelijke en Joodse Bijbelinterpretatie) en Paul van Tongeren (over nihilisme en Tommy Wieringa's

Dit zijn de namen) staan eerder in de marge van het boven geschetste debat.

Telkens bekleeden de auteurs binnen een sectie min of meer uiteenlopende posities ten aanzien van de betreffende problematiek. Dat maakt deze bundel uiteraard op zich al boeiend. Wat het boek ook nog aannemelijk maakt, is dat alle auteurs voorbij de verschillen en nuances in hun analyses, de religie ‘genegen’ zijn. De lezer moet dus geen schrik hebben van de titel, het gaat hier niet om het afgezaagde vertoog over religie en geweld of de spiegelzijde ervan, de militante pleidooien voor een neutralisering van de publieke ruimte. Om het toch in de woorden van de twee gevierden te stellen: wat heeft de moderniteit heel gelaten van het religieuze denken én handelen, hoe heeft de religie de moderniteit gevormd en juist hierin zichzelf als filosofie en liturgie overleefd.

Paul Cortois en Guy Vanheeswijck verzorgden de redactie en bezorgden tevens een inleiding. Hierin bieden ze een korte historische aanloop en dito analyse van de hedendaagse houding, meer bepaald het gebrek aan nuance en diepgang, tegenover religie.

Erik MEGANCK (Leuven)